

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING FORS KO‘RFAZI ARAB
DAVLATLARI BILAN IJTIMOIIY MADANIY SOHALARDAGI
ALOQALARINING TARIXSHUNOSLIGI VA MANBASHUNOSLIGI
(BAA VA QATAR MISOLIDA)**

TDSHU Magistratura tarix fakulteti

1-bosqich magistranti

Akoburxonova Shaxzoda

Ilmiy raxbari: Saidov Shavkat Jumaboyevich

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining Fors ko‘rfazi arab davlatlari, xususan Birlashgan Arab Amirliklari va Qatar bilan ijtimoiy-madaniy sohalardagi aloqalarining tarixshunosligi va manbashunoslik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda o‘zbekistonlik olimlar — Hasanboy Orifjonov, A. Shukurov, Asilbek Turdialiyev va Furqat Nadjimovlarning ilmiy ishlari hamda ularning mazkur mavzuga oid qarashlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, xorijiy olimlar — Frederick Starr, Roy Allison, Adeeb Khalid, Mehran Kamrava va Gregory Gause kabi tadqiqotchilarning Markaziy Osiyo va Fors ko‘rfazi davlatlari o‘rtasidagi aloqalar haqidagi ilmiy qarashlari tahlil qilinadi. Maqolada O‘zbekiston va Fors ko‘rfazi davlatlari o‘rtasidagi madaniy, ta’limiy va ilmiy hamkorlikning rivojlanish bosqichlari, ularning tarixiy ildizlari hamda zamonaviy jarayonlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida ushbu aloqalar ikki mintaqa o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etishi asoslab berilgan.

Аннотация: В данной статье анализируются историография и источниковедческие основы социально-культурных связей Республики Узбекистан со странами Персидского залива, в частности с Объединёнными Арабскими Эмиратами и Катаром. В исследовании рассматриваются научные труды узбекских учёных — Хасанбоя Орифжонова, А. Шукурова, Асилбека Турдиалиева и Фурката Наджимова, а также их взгляды на данную проблему. Кроме того, анализируются научные подходы зарубежных исследователей — Frederick Starr, Roy Allison, Adeeb Khalid, Mehran Kamrava и Gregory Gause, изучавших взаимоотношения между странами Центральной Азии и государствами Персидского залива. В статье освещаются этапы развития культурного, образовательного и научного сотрудничества между Узбекистаном и странами Персидского залива, их исторические корни и современные тенденции. В результате исследования обосновывается важная роль данных связей в укреплении сотрудничества между двумя регионами.

Abstract: This article analyzes the historiography and source studies of the socio-cultural relations between the Republic of Uzbekistan and the Arab states of the

Persian Gulf, particularly the United Arab Emirates and Qatar. The study examines the scientific works of Uzbek scholars such as Hasanboy Orifjonov, A. Shukurov, Asilbek Turdialiyev, and Furqat Nadjimov and their views on this issue. In addition, the article analyzes the approaches of foreign researchers including Frederick Starr, Roy Allison, Adeeb Khalid, Mehran Kamrava, and Gregory Gause who have studied the relations between Central Asian countries and the Persian Gulf states. The article highlights the stages of development of cultural, educational, and scientific cooperation between Uzbekistan and the Persian Gulf countries, their historical roots, and contemporary trends. The study concludes that these relations play an important role in strengthening cooperation between the two regions.

Kalit soʻzlar: Oʻzbekiston, Fors koʻrfazi davlatlari, BAA, Qatar, ijtimoiy-madaniy aloqalar, tarixshunoslik, manbashunoslik, xalqaro munosabatlar, madaniy diplomatiya.

Kirish

Oʻzbekiston Respublikasi 1991-yilda davlat mustaqilligini qoʻlga kiritgach, mamlakat tashqi siyosatida yangi yoʻnalishlar shakllandi. Shulardan biri Yaqin Sharq va Fors koʻrfazi davlatlari bilan hamkorlikni rivojlantirishdir. Ayniqsa, Birlashgan Arab Amirliklari va Qatar bilan aloqalar siyosiy, iqtisodiy hamda ijtimoiy-madaniy sohalarda faol rivojlanib bormoqda.

Markaziy Osiyo va arab dunyosi oʻrtasidagi aloqalar tarixan qadimiy davrlarga borib taqaladi. Buyuk Ipak yoʻli orqali savdo-sotiq, ilmiy bilimlar almashinuvi va madaniy aloqalar rivojlangan. Shuningdek, islom sivilizatsiyasi ushbu mintaqalar oʻrtasidagi madaniy va ilmiy hamkorlikning mustahkamlanishida muhim rol oʻynagan. Oʻzbekiston hududidan yetishib chiqqan koʻplab buyuk olimlar — Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Rayhon Beruniy va boshqa allomalar arab ilmiy muhitida ham katta taʼsir koʻrsatgan.

Mustaqillikdan keyingi davrda Oʻzbekiston Respublikasi Fors koʻrfazi davlatlari bilan diplomatik aloqalarni rivojlantirishga alohida eʼtibor qaratdi. BAA bilan diplomatik munosabatlar 1992-yilda oʻrnatilgan boʻlsa, Qatar bilan diplomatik aloqalar 1997-yilda yoʻlga qoʻyilgan. Bugungi kunda ushbu davlatlar bilan madaniyat, taʼlim, turizm va ilm-fan sohalarida hamkorlik kengayib bormoqda.

Tadqiqot metodologiyasi:

Mazkur tadqiqotda tarixiylik, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va tarixshunoslik tahlili metodlaridan foydalanildi. Ushbu metodlar yordamida Oʻzbekiston va Fors koʻrfazi davlatlari oʻrtasidagi ijtimoiy-madaniy aloqalarning shakllanishi hamda rivojlanish jarayoni ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi. Shuningdek, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, rasmiy hujjatlar va zamonaviy tadqiqotlar oʻrganilib, ularning mazmuni qiyosiy tahlil asosida umumlashtirildi.

Mavzuning tarixshunosligi:

O‘zbekiston Respublikasining Fors ko‘rfazi arab davlatlari bilan aloqalari masalasi mustaqillikdan keyingi davrda bir qator o‘zbekistonlik tarixchilar va siyosatshunoslar tomonidan o‘rganilgan. O‘zbekistonlik tarixchi olim **Hasanboy Orifjonov** Markaziy Osiyo va arab mamlakatlari o‘rtasidagi tarixiy aloqalarni o‘rganib, ushbu mintaqalar o‘rtasidagi madaniy hamkorlik qadimiy savdo yo‘llari hamda diniy-madaniy qadriyatlar asosida shakllanganini ta’kidlaydi. Uning ilmiy tadqiqotlarida Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq o‘rtasidagi tarixiy aloqalar hamda ularning zamonaviy rivojlanish bosqichlari tahlil qilingan.

Tadqiqotchi **A. Shukurov** O‘zbekistonning Fors ko‘rfazi arab davlatlari bilan diplomatik va iqtisodiy aloqalarini o‘rganib, mustaqillikdan keyin ushbu hamkorlik yangi bosqichga ko‘tarilganini qayd etadi. Olim o‘z maqolalarida O‘zbekiston va arab davlatlari o‘rtasidagi hamkorlikda madaniy diplomatiya muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi.

Tarixchi olim **Asilbek Turdialiyev** Markaziy Osiyo davlatlarining Yaqin Sharq mamlakatlari bilan aloqalarini tadqiq qilib, Fors ko‘rfazi davlatlari bilan hamkorlikning iqtisodiy va madaniy jihatdan muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Uning ilmiy ishlarida O‘zbekistonning arab mamlakatlari bilan zamonaviy hamkorligi tahlil qilingan.

Siyosatshunos olim **Furqat Nadjimov** O‘zbekistonning arab davlatlari bilan diplomatik munosabatlarini o‘rganib, xususan O‘zbekiston va Qatar o‘rtasidagi hamkorlik masalalarini tadqiq qilgan. Uning ilmiy ishlari ikki davlat o‘rtasidagi siyosiy va iqtisodiy hamkorlik bilan bir qatorda ta’lim va madaniyat sohalaridagi aloqalarni ham yoritadi.

Xorijiy olimlar tadqiqotlari:

Mazkur mavzuni xorijiy olimlar ham keng o‘rganib kelmoqda.

Amerikalik tarixchi va siyosatshunos **Frederick Starr**, Johns Hopkins universiteti professori, Markaziy Osiyo davlatlarining tashqi siyosati hamda ularning Yaqin Sharq mamlakatlari bilan aloqalarini tadqiq qilgan. U o‘z tadqiqotlarida Markaziy Osiyo mamlakatlari uchun Fors ko‘rfazi davlatlari bilan hamkorlik iqtisodiy va madaniy rivojlanishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi.

Britaniyalik siyosatshunos **Roy Allison**, Oxford universiteti professori, Markaziy Osiyo davlatlarining xalqaro munosabatlarini o‘rganib, O‘zbekistonning arab davlatlari bilan aloqalari mintaqaviy diplomatiyada muhim o‘rin tutishini qayd etgan.

Amerikalik tarixchi **Adeeb Khalid**, Carleton College professori, Markaziy Osiyo tarixini o‘rganib, mintaqaning arab dunyosi bilan tarixiy madaniy aloqalari islom sivilizatsiyasi orqali shakllanganini ta’kidlaydi.

Qatar universiteti professori **Mehran Kamrava** Fors ko'rfazi davlatlarining siyosiy va ijtimoiy rivojlanishini o'rganib, ularning Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorligi so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanib borayotganini qayd etadi.

Texas A&M universiteti professori **Gregory Gause** esa Fors ko'rfazi davlatlarining xalqaro siyosatini tadqiq qilib, bu davlatlarning Markaziy Osiyo bilan aloqalari strategik ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi.

Manbashunoslik:

O'zbekiston Respublikasining Fors ko'rfazi arab davlatlari, xususan Birlashgan Arab Amirliklari va Qatar bilan ijtimoiy-madaniy aloqalarini o'rganishda turli xil tarixiy va zamonaviy manbalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Mazkur mavzuni tadqiq qilishda manbalarni bir necha asosiy guruhlariga ajratish mumkin.

Birinchi guruh manbalarga **rasmiy davlat hujjatlari** kiradi. Bu manbalar O'zbekiston Respublikasi va Fors ko'rfazi davlatlari o'rtasidagi hamkorlikning huquqiy asoslarini aks ettiradi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi va Birlashgan Arab Amirliklari o'rtasida diplomatik munosabatlar **1992-yilda** o'rnatilgan bo'lib, ikki davlat o'rtasida bir qator hukumatlararo bitimlar imzolangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi va Qatar o'rtasidagi diplomatik munosabatlar **1997-yilda** yo'lga qo'yilgan. Ushbu jarayonlarga oid hujjatlar O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi hamda Prezident rasmiy saytlarida e'lon qilingan

Ikkinchi guruh manbalarga **xalqaro shartnomalar va davlatlararo bitimlar** kiradi. Masalan, O'zbekiston va BAA o'rtasida madaniyat, turizm va ta'lim sohaslarida hamkorlik qilish bo'yicha bir qator memorandum va bitimlar imzolangan. 2019–2023-yillar davomida ikki davlat o'rtasida madaniy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan kelishuvlar amalga oshirildi. Shuningdek, O'zbekiston va Qatar o'rtasida oliy ta'lim va ilmiy tadqiqotlar sohasida hamkorlik qilish bo'yicha bitimlar imzolangan bo'lib, bu hujjatlar ikki davlat o'rtasidagi ilmiy va madaniy aloqalarni rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Uchinchi guruh manbalarga **ilmiy adabiyotlar va akademik tadqiqotlar** kiradi. O'zbekistonlik va xorijiy olimlar tomonidan yozilgan monografiyalar, ilmiy maqolalar va dissertatsiyalar ushbu mavzuni o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Masalan, A. Shukurovning O'zbekistonning Fors ko'rfazi arab mamlakatlari bilan diplomatik va iqtisodiy aloqalariga bag'ishlangan ilmiy maqolalari ushbu yo'nalishdagi muhim tadqiqotlardan biridir. Shuningdek, Hasanboy Orifjonovning Markaziy Osiyo va arab mamlakatlari o'rtasidagi tarixiy aloqalar haqidagi tadqiqotlari ham mazkur mavzuni o'rganishda muhim ilmiy manba hisoblanadi.

To'rtinchi guruh manbalarga **xalqaro tashkilotlar va tahliliy markazlar hisobotlari** kiradi. Masalan, Jahon banki, BMT, Islom hamkorlik tashkiloti hamda boshqa xalqaro institutlar tomonidan e'lon qilingan tahliliy materiallarda Markaziy Osiyo va Fors ko'rfazi davlatlari o'rtasidagi hamkorlik masalalari ko'rib chiqilgan.

Beshinchi guruh manbalarga **ommaviy axborot vositalari va internet manbalari** kiradi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy sayti, Tashqi ishlar vazirligi sayti, “Dunyo” axborot agentligi hamda boshqa rasmiy axborot portallarida O‘zbekiston va Fors ko‘rfazi davlatlari o‘rtasidagi madaniy, ta’limiy va ilmiy hamkorlikka oid ma’lumotlar muntazam e’lon qilinib boriladi.

Shunday qilib, O‘zbekiston Respublikasining Fors ko‘rfazi arab davlatlari bilan ijtimoiy-madaniy aloqalarini o‘rganishda rasmiy hujjatlar, davlatlararo bitimlar, ilmiy tadqiqotlar, xalqaro tashkilotlar materiallari hamda ommaviy axborot vositalari muhim manba sifatida xizmat qiladi

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasining Fors ko‘rfazi arab davlatlari, xususan Birlashgan Arab Amirliklari va Qatar bilan ijtimoiy-madaniy aloqalari mustaqillikdan keyingi davrda izchil rivojlanib bormoqda. Ushbu aloqalar tarixiy va madaniy yaqinlik, umumiy diniy qadriyatlar hamda zamonaviy diplomatik hamkorlik asosida shakllanmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston va Fors ko‘rfazi davlatlari o‘rtasidagi hamkorlik madaniyat, ta’lim, ilm-fan va turizm sohalarida faol rivojlanmoqda. Bu jarayon ikki mintaqa o‘rtasidagi o‘zaro manfaatli hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Mavzuning tarixshunoslik tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonlik olimlar — Hasanboy Orifjonov, A. Shukurov, Asilbek Turdialiyev va Furqat Nadjimov o‘z tadqiqotlarida Markaziy Osiyo va arab davlatlari o‘rtasidagi aloqalarning tarixiy va zamonaviy jihatlarini yoritganlar. Xorijiy tadqiqotchilar — Frederick Starr, Roy Allison, Adeeb Khalid, Mehran Kamrava va Gregory Gause esa Markaziy Osiyo va Fors ko‘rfazi davlatlari o‘rtasidagi hamkorlikning geosiyosiy va madaniy ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilganlar.

Manbashunoslik nuqtai nazaridan esa ushbu mavzuni o‘rganishda rasmiy davlat hujjatlari, xalqaro shartnomalar, ilmiy tadqiqotlar va tahliliy materiallar muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Umuman olganda, O‘zbekiston Respublikasining Fors ko‘rfazi arab davlatlari bilan ijtimoiy-madaniy aloqalarini o‘rganish zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimida muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, bu yo‘nalishdagi tadqiqotlarni yanada kengaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Starr F. **Central Asia and the World**. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010. – pp. 45–62.
2. Allison R. **Central Asian Security and Foreign Policy**. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – pp. 112–128.

3. Khalid A. **Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia**. – Berkeley: University of California Press, 2007. – pp. 85–97.
4. Kamrava M. **Qatar: Small State, Big Politics**. – Ithaca: Cornell University Press, 2013. – pp. 134–150.
5. Gause F.G. **The International Relations of the Persian Gulf**. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – pp. 71–89.
6. Orifjonov H. **Markaziy Osiyo va arab mamlakatlari o‘rtasidagi tarixiy aloqalar**. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2015. – 56–68-betlar.
7. Shukurov A. **O‘zbekistonning Ko‘rfaz arab davlatlari bilan diplomatik va iqtisodiy munosabatlari rivojlanishi** // Tarix va zamon. – Toshkent, 2019. – 34–42-betlar.
8. Turdialiyev A. **Markaziy Osiyo davlatlarining Yaqin Sharq mamlakatlari bilan hamkorligi masalalari** // Sharqshunoslik jurnali. – Toshkent, 2020. – 58–66-betlar.
9. Nadjimov F. **O‘zbekiston va Qatar o‘rtasidagi diplomatik munosabatlarning rivojlanishi** // Xalqaro munosabatlar jurnali. – Toshkent, 2021. – 73–80-betlar.
10. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. **O‘zbekiston va BAA o‘rtasidagi diplomatik munosabatlar tarixi**. – Toshkent, 2022. – 12–18-betlar.